

Giganci Nauki

<https://gigancinauki.pl/gn/biogramy/83173,Czekanowski-Jan.html>
2022-10-03, 16:10

Czekanowski Jan

CZEKANOWSKI Jan (6 X 1882, Głuchów, Grójeckie – 2 VII 1965, Szczecin), antropolog, etnolog. Syn Wincentego, piwowara, i Amelii z domu Guthke.

Uczęszczał do szkoły W. Górskiego w Warszawie (do 1898), a następnie do gimnazjum w Lubawie (1898–1901), gdzie uzyskał maturę. W 1902–06 na uniwersytecie w Zurychu studiował antropologię, językoznawstwo i matematykę. W 1906 uzyskał na tej uczelni doktorat na podstawie rozprawy *Untersuchung über das Verhältnis der Kopfmasse zu den Schädelmassen* (1907). W 1907–11 pracował jako asystent w Königliche Museum für Völkerkunde w Berlinie (dział Afryki i Oceanii). W 1907–09 uczestniczył w niemieckiej wyprawie do Afryki Równikowej w międzyrzecze Nilu i Konga, podczas której zbadano m.in. obszary zasiedlenia ludów Bantu i Pigmejów. W dorzeczu Białego Nilu zbadano także plemiona Azande i Mangbetu, praktykujące jeszcze kanibalizm. Pokonano ogółem 7 tys. km niekiedy w terenie nieznanym Europejczykom. Cz. zebrął duże kolekcje etnograficzne i przyrodnicze, materiały z zakresu antropologii oraz słownictwa plemion. Wyniki ogłosił 1911–27 w Lipsku w *Forschungen in Nil-Kongo Zwischengebiet. Ethnographie-Antropologie*, z mapami.

W 1911–13 Cz. był kustoszem Działu Afrykańskiego Muzeum Etnograficznego Akad. Nauk w Petersburgu, uczestnicząc czynnie w działaniach tamtejszej Polonii (m.in. poszukiwał na prośbę B. Dybowskiego grobu A. Czekanowskiego). Od 1913 jako profesor zwyczajny pracował na uniwersytecie we Lwowie, kierując Katedrą Etnografii i Antropologii (do 1939), a następnie był na tej uczelni wykładowcą (do VI 1941). W czasie okupacji niemieckiej administrował majątkiem w Grójeckiem. W 1944–45 pracował jako nauczyciel w liceum w Kolbuszowej, później był kierownikiem katedr antropologicznych na KUL i Uniw. Poznańskim (do 1961) oraz

w Zakładzie Antropologii PAN (1956–61). Okresowo wykładał też na Uniw. Wrocławskim antropologię, etnografię i słowianoznawstwo (1945–60). Jako obcy ideologicznie był 1950–55 odsunięty przez władze komunistyczne od zajęć dydaktycznych.

Cz. jest uważany za twórcę lwowskiej szkoły antropologiczno-etnograficznej, preferującej statystyczne metody badań. Dał temu wyraz już w pracach *Objektive Kriterien in der Ethnologie* (1911) oraz *Zarys metod statystycznych w zastosowaniu do antropologii* (1913), gdzie wiele uwagi w interpretacji materiałów przywiązywał do pomiarów zachowanych ludzkich szczątków na danym obszarze w dużym przedziale czasowym. W latach późniejszych rozwijał tę metodę w studiach nad etnogenezą Słowian, sugerując, że ich praojczyzną było międzyrzecze Odry i Wisły, skąd ludzie dawniej przenikali na południe do Karpat. Wypracowane metody stosował w analizach struktury antropologicznej w Europie i na innych kontynentach.

Ogłosił m.in.: *Stosunki narodowościowo-wyznaniowe na Litwie i Rusi* (1918), *Wschodnie zagadnienia graniczne Polski i stosunki etniczno-społeczne* (1921), *Wstęp do historii Słowian. Perspektywy antropologiczne, etnograficzne, przedhistoryczne i językoznawcze* (1927, kolejna wzbogacona edycja w 1957), *Wiadomości z anatomii i fizjologii* (1930, wspólnie z M. Tołwińską i W. Gądzikiewiczem), *Zarys antropologii Polski* (1930), *Człowiek w czasie i przestrzeni* (1934, nowe uzupełnione wydanie 1967), *Rasy i ludy* (1931), *Słowianie* (1936). Jednym z osiągnięć ostatnich z tych prac było wykazanie, że typ nordycki rasy jest charakterystyczny nie tylko dla Niemców. Wiele elementów z zakresu antropologii Cz. zawarł we wspomnieniu *W głąb lasów Aruwini* (1958).

Analizami etnograficzno-etnologicznymi wspierał delegację polską na konferencji pokojowej w Paryżu (1919–20).

Cz. był członkiem niemal wszystkich najważniejszych organizacji etnograficznych i antropologicznych, m.in. Cesarskiego Rosyjskiego Tow. Geograficznego, a w Polsce Polskiego Tow. Ludoznawczego, Polskiego Tow. Przyrodników

im. Kopernika (wieloletni prezes), Tow. Naukowego we Lwowie, TNW (1915, członek zwyczajny 1929), PAU (1925, członek czynny 1932), PAN (członek tytularny 1952, rzeczywisty 1957). W 1959–65 przewodniczył Komitetowi Antropologicznemu PAN.

Doktor honoris causa Uniw. Wrocławskiego (1958) i UAM (1962). W związku z jubileuszem 80-lecia uczniowie i współpracownicy ogłosili poświęconą mistrzowi *Księgę pamiątkową* (1964).

SBP (M. Ćwirko-Godycki); Słabczyńscy; Śródka.

„Kosmos” Seria A 1966 (K. Petruszewicz); „Czasopismo Geograficzne” 1966 (A. Wanke).

Zbigniew Wójcik

[Poprzedni](#)
[Następny](#)